

ਪਸ਼ੂਆਂ/ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਰੋਗ

3.1 ਹਲਕਾਅ (Rabies)

ਹਲਕਾਅ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਰੋਗ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਭੈਅਭੀਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਰੋਗ ਦੇ ਲੱਛਣ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਸ ਰੋਗ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਲੱਗਭੱਗ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਉੱਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਕੁੱਤਿਆਂ, ਬਿੱਲੀਆਂ, ਮੱਝਾਂ-ਗਾਵਾਂ, ਭੇਡਾਂ-ਬੱਕਰੀਆਂ, ਸੂਰਾਂ, ਘੋੜਿਆਂ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 20,000 ਮੌਤਾਂ ਹਲਕਾਅ ਕਰਕੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ 'ਲਾਇਸਾ' (Lyssa virus) ਨਾਮਕ ਵੀਸ਼ਾਣੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀਸ਼ਾਣੂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਜਾਂ ਸਾਬਣ/ਡੀਟਰਜੈਂਟ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਚਮਗਾਦੜ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ

ਬਿਮਾਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ। ਭੜਕਾਹਟ ਵਾਲੀ ਕਿਸਮ (Furious form) ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਕਿਸਮ (Dumb form)। ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੁੱਤਾ ਬੇਚੈਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚਿੜ-ਚਿੜਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਚਿੱਤਰ ਨੰ. 3.1)। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਘਾਹ-ਫੂਸ, ਲੱਕੜ, ਪੱਥਰ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭੁੱਖ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਕੁੱਤਾ ਪਾਗਲਪਨ ਵਿੱਚ ਭੱਜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪਸ਼ੂ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਆਦਮੀ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਵੱਢਦਾ ਹੈ। ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਜਬਾੜੇ ਦਾ ਅਧਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਬਾੜਾ ਲਮਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਲਾਲਾਂ ਡਿੱਗਦੀਆਂ ਹਨ।

ਚਿੱਤਰ ਨੰ. 3.1: ਕੁੱਤੇ ਵਿੱਚ ਹਲਕਾਅ- ਭੜਕਾਹਟ ਵਾਲੀ ਕਿਸਮ
(*ਸਰੋਤ: ਸੀ. ਡੀ. ਸੀ.)

ਚਿੱਤਰ ਨੰ. 3.2: ਕੁੱਤੇ ਵਿੱਚ ਹਲਕਾਅ- ਬੋਲੀ ਕਿਸਮ (*ਸਰੋਤ: ਸੀ. ਡੀ. ਸੀ.)

ਬੋਲੀ ਕਿਸਮ (ਚਿੱਤਰ ਨੰ. 3.2) ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਅਤੇ ਧੌਣ ਦਾ ਅਧਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਧਰੰਗ ਲੱਤਾਂ ਉਪਰ ਅਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲਾ ਪਾਸਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅਧਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕੁੱਤਾ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੱਝਾਂ-ਗਾਵਾਂ ਚਾਰਾ ਖਾਣਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੁੱਧ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬੇਚੈਨੀ ਪਿਛੋਂ ਭੜਕਾਹਟ ਵਾਲੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਸ਼ੂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਖੁਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਅੜਿੰਗਦੇ ਹਨ। ਖੌਰੂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਸਿੰਗ ਭੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪਸ਼ੂ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਅਧਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 2-3 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭੇਡਾਂ, ਬੱਕਰੀਆਂ, ਸੂਰਾਂ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਲੱਛਣ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਫੈਲਣ ਦੇ ਕਾਰਣ

ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਵੱਢਣ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਨਾੜੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿਮਾਗ ਤੱਕ ਫੈਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਵੱਢਣ ਤੋਂ ਲਗਭਗ 14 ਤੋਂ 45 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਲਕਾਅ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਅਸਰ ਇੱਕ ਤੋਂ ਡੇਢ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਵੱਢਿਆ ਹੈ। ਉਦਹਾਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੇਕਰ ਮੂੰਹ, ਨੱਕ, ਬੁੱਲਾਂ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅਗਲੇ ਹਿੱਸੇ ਉੱਪਰ (ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਨੇੜੇ) ਵੱਢਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਿਮਾਰੀ ਛੇਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਦਿਮਾਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਵੱਢਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਹ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ

ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸਿਰ ਦਰਦ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਬੁਖਾਰ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਖਮ ਉਪਰ ਦਰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਖੜਕੇ ਜਾਂ ਅਵਾਜ਼ ਜਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਰੋਗੀ ਚੁਕੰਨਾ (Hyperesthesia) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਰੀਜ਼ ਕੁਝ ਵੀ ਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਗਲੇ ਦੇ ਪੱਠਿਆਂ ਦੇ ਖਿਚਾਅ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰੋਗੀ ਪਾਣੀ

ਨਹੀਂ ਪੀ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦਰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਰੀਜ਼ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਡਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਧਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਰੋਗੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ

ਲੱਛਣਾਂ ਅਤੇ ਲੈਬੋਰਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਟੈਸਟਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ

1. ਜੇਕਰ ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਵੱਢਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਖ਼ਮ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਵਗਦੇ ਪਾਣੀ ਹੇਠ ਧੋਵੋ। ਜਖ਼ਮ ਤੇ ਮਲੂਮ (Antiseptic cream) ਲਗਾਓ।
2. ਤੁਰੰਤ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲਓ ਅਤੇ ਟੀਕੇ ਲਗਵਾਓ। ਇਹ ਟੀਕੇ 0, 3, 7, 15, 30 ਅਤੇ 90 ਦਿਨਾਂ ਤੇ ਬਾਂਹ ਦੀਆਂ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
3. ਪਾਲਤੂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹਲਕਾਅ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਦੇ ਟੀਕੇ ਵੀ ਲਗਵਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
4. ਪਾਲਤੂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾ ਦੇ ਟੀਕੇ ਲਗਵਾਉਣ।
5. ਅਵਾਰਾ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

3.2 ਜਪਾਨੀ ਦਿਮਾਗੀ ਬੁਖਾਰ (Japanese encephalitis)

'ਜਪਾਨੀ ਦਿਮਾਗੀ ਬੁਖਾਰ' (Japanese encephalitis) ਮੱਛਰ ਦੁਆਰਾ ਫੈਲਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਰੋਗ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਫਲੈਵੀ ਵਿਸ਼ਾਣੂ (Flavi virus) ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਪਾਨ ਵਿਖੇ ਵੇਖੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਦਿਮਾਗੀ ਸੋਜਿਸ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਜਪਾਨੀ ਦਿਮਾਗੀ ਬੁਖਾਰ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਚਿੱਤਰ 3.4) ਬਿਮਾਰੀ ਜਿਆਦਾਤਰ ਬਰਸਾਤਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ

ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਵੀਸ਼ਾਣੂ ਕਰਕੇ ਸੂਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲੱਛਣ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਰੋਗੀ ਸੂਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੀੜਤ ਹੋਣ ਤਾਂ ਲੱਛਣ ਪਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੱਭਣ ਸੂਰੀਆਂ ਬੱਚੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਫੈਲਣ ਦੇ ਕਾਰਨ

ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿੱਚਕਾਰ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸੂਰਾਂ ਵਿੱਚਕਾਰ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਰੋਗ 'ਕੀਊਲੈਕਸ ਮੱਛਰ' (Culex mosquito) ਦੇ ਕੱਟਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਚਿੱਤਰ ਨੰ: 3.3) ਇਹ ਮੱਛਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਾਲੇ, ਟੋਏ ਜਾਂ ਤਲਾਅ, ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਵੱਧਦਾ-ਫਲਦਾ ਹੈ। ਮੱਛਰ ਸੂਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਚੂਸਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੱਛਰ ਜਿਸਨੇ ਕਿ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਸੂਰ ਨੂੰ ਕੱਟਿਆ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੱਛਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਰੋਗੀ ਸੂਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਤੋਂ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸੂਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਫੈਲਦੀ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ

ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਮੱਛਰ ਦੇ ਕੱਟਣ ਤੋਂ 4-14 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੱਛਰ ਦੁਆਰਾ ਕੱਟਣ ਨਾਲ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਖੂਨ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੁਖਾਰ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਸੋਜਿਸ਼ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਲੱਛਣ ਹਨ। ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਤੇਜ਼ ਬੁਖਾਰ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿਰ ਦਰਦ, ਉਲਟੀਆਂ ਅਤੇ ਗਰਦਨ ਦੀ ਅਕੜਾਹਟ ਵਰਗੇ ਲੱਛਣ ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੌਰੇ ਪੈਣਾ ਅਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਰਗੇ ਲੱਛਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਬਿਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਚਿੱਤਰ ਨੰ . 3.3: ਜਪਾਨੀ ਦਿਮਾਗੀ ਬੁਖਾਰ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੀੜਲੈਕਸ ਨਾਂ ਦਾ ਮੱਛਰ (ਸਰੋਤ CDC, USA)

ਚਿੱਤਰ ਨੰ . 3.4: ਜਪਾਨੀ ਦਿਮਾਗੀ ਬੁਖਾਰ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ (1970-1998) (ਸਰੋਤ CDC, USA)

ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ

ਲੈਬੋਰਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਟੈੱਸਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ

1. ਬਰਸਾਤਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਇੱਕਠਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਓ।
2. ਕਿਉਂਕਿ ਖੜੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮੱਛਰ ਵੱਧਦਾ-ਫੁਲਦਾ ਹੈ।
3. ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਸਫਾਈ ਰੱਖੋ।
4. ਮੱਛਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
5. ਸੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

3.3 ਕੈਸਾਨੂਰ ਜੰਗਲੀ ਬਿਮਾਰੀ (Kysanur forest disease)

'ਕੈਸਾਨੂਰ ਜੰਗਲੀ ਬਿਮਾਰੀ' (Kysanur Forest Disease) ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਰੋਗ ਹੈ। ਇਹ ਰੋਗ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1957 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਦੇ ਕੈਸਾਨੂਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸਦਾ ਨਾਂ “ਕੈਸਾਨੂਰ ਜੰਗਲੀ ਬਿਮਾਰੀ” ਪੈ ਗਿਆ। ਬਿਮਾਰੀ ਬਾਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਵੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਵੀ ਫਲੈਵੀ (Flavi virus) ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਾਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ

ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਵੀਸ਼ਾਣੂ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬਾਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲੱਛਣ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਪਰ ਬਹੁਤ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਬਾਂਦਰ ਮਰੇ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਬਿਮਾਰੀ ਕਰਕੇ ਦਿਮਾਗੀ ਸੋਜਿਸ਼ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਫੈਲਣ ਦੇ ਕਾਰਣ

ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਚਿੱਚੜਾਂ ਦੇ ਕੱਟਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਮੌਸਮੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਦਸੰਬਰ ਤੋਂ ਜੂਨ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਇਹਨਾਂ ਚਿੱਚੜਾਂ ਦੇ ਲਾਰਵੇ - ਨਿੰਫ (Nymph) ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ (Active) ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਚਿੱਚੜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੋਗੀ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਕੱਟਿਆ ਹੋਵੇ, ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੱਟ ਲਵੇ ਤਾਂ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਵੀਸ਼ਾਣੂ ਖੂਨ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਜਿਆਦਾਤਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਜਾਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਚਾਰਾ ਲੈਣ ਜਾਂ ਲੱਕੜ ਵੱਢਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚਿੱਚੜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀਸ਼ਾਣੂ ਬਾਂਦਰਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗਈਆਂ ਗਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ: ਚਿੱਚੜਾਂ ਦੇ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 5-8 ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਸਿਰ ਦਰਦ, ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਦਰਦ (Myalgia), ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਲਾਲੀ ਅਤੇ ਦਸਤ ਵਰਗੇ ਲੱਛਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗਰਦਨ ਦੀ ਅਕੜਾਹਟ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਸੋਜਿਸ਼ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ

ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲੱਛਣਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਮੌਤ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੈਬੋਰੇਟਰੀ ਵਿੱਚ ਟੈਸਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ

1. ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਚਿੱਚੜਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।
2. ਚਿੱਚੜਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

3. ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲੰਗੂਰਾਂ ਅਤੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
4. ਜੇਕਰ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਮੌਤ ਦਰ ਵੱਧ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰੋ।

3.4 ਮੱਝਾਂ ਦਾ ਚੇਚਕ ਰੋਗ (Buffalo pox)

ਮੱਝਾਂ/ਗਾਵਾਂ ਦਾ ਚੇਚਕ ਰੋਗ (Buffalo-Pox) ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਰੋਗ ਹੈ। ਇਹ ਰੋਗ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੇਚਕ ਵਰਗੇ ਲੱਛਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਜਿਆਦਾਤਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਦੁੱਧ ਚੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ। ਦੁੱਧ ਚੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਗਲਾਂ ਤੇ ਚੇਚਕ ਦੇ ਦਾਣੇ ਜਾਂ ਗੱਠਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ

ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਕਰਕੇ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਬੁਖਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਥਣਾਂ ਉਪਰ ਗੱਠਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਜਖਮਾਂ (Ulcer) ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਫੈਲਣ ਦੇ ਕਾਰਣ

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਰੋਗੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਆਦਾਤਰ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇਧੀਆਂ ਜਾਂ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ

ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ ਕਰਕੇ ਹੱਥਾਂ ਅਤੇ ਉਂਗਲੀਆਂ ਉਪਰ ਦਾਣੇ ਜਾਂ ਗੱਠਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਚਿੱਤਰ ਨੰ. 3.5)। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੱਠਾਂ ਬਾਹਾਂ, ਕੁਹਣੀਆਂ ਜਾਂ ਮੂੰਹ ਤੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਗੱਠਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ-ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਗੱਠਾਂ ਜਾਂ ਜ਼ਖਮ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਆਦਾਤਰ ਗੱਠਾਂ/ਜ਼ਖਮਾਂ ਦੇ ਦਾਗ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ।

ਚਿੱਤਰ ਨੰ. 3.5 ਉਂਗਲੀਆਂ ਉਪਰ ਦਾਣੇ ਜਾਂ ਗੱਠਾਂ
(*ਸਰੋਤ: ਸੀ. ਡੀ. ਸੀ. / Dr. John Noble)

ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਪਛਾਣ

ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲੈਬੋਰਟਰੀ ਵਿੱਚ ਟੈਸਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ

ਰੋਗੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਜਾਂ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਲਾਜ ਸਮੇਂ ਦਸਤਾਨੇ ਪਹਿਨਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਨਿੱਜੀ ਸਫਾਈ ਵੀ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

3.5 ਇਨਫਲੂਐਂਜਾ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਰੋਗ

ਇਸ ਰੋਗ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਤਿੰਨ ਤਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ-

- ਟਾਈਪ ਏ (type A) ਇਨਫਲੂਐਂਜਾ ਵਿਸ਼ਾਣੂ
- ਟਾਈਪ ਬੀ (type B) ਇਨਫਲੂਐਂਜਾ ਵਿਸ਼ਾਣੂ
- ਟਾਈਪ ਸੀ (type C) ਇਨਫਲੂਐਂਜਾ ਵਿਸ਼ਾਣੂ

ਇਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ਾਣੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਟਾਈਪ ਏ ਇਨਫਲੂਐਂਜਾ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਸੂਰਾਂ, ਘੋੜਿਆਂ, ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਦੀ ਖਾਸੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਦਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਦੇ ਉਲਟ ਬਚਾਅ ਦੇ ਟੀਕੇ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਵਾਈਨ ਫਲੂ

ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਕਰਕੇ ਸੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਸਵਾਈਨ ਫਲੂ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਵਾਈਨ ਫਲੂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਕਰਕੇ ਬੁਖਾਰ, ਖੰਘ ਅਤੇ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਆਦਿ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੂਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੂਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਮੇ, ਵੈਟਰਨਰੀ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਸੂਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਢਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਵਰਤਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ-ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਕਈ ਸੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਆਦਾਤਰ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਿਲ ਹੋਣ ਤੋਂ 1-3 ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਕਰਕੇ ਬੁਖਾਰ, ਭੁੱਖ ਨਾ ਲੱਗਣਾ, ਨੱਕ ਵੱਗਣਾ, ਛਿੱਕਾਂ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਸਾਹ ਵਰਗੇ ਲੱਛਣ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸੂਰ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਹੋਣ ਤੋਂ 3-6 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਬਿਮਾਰ ਸੂਰ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ: ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਟਾਈਪ A ਇਨਫਲੂਐਂਜਾ (H1N1) ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਕਰਕੇ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ 'ਚ ਬੁਖਾਰ, ਕਾਂਬਾ ਲੱਗਣਾ, ਸਿਰ ਦੁੱਖਣਾ, ਖੰਘ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਥਕਾਵਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਲੱਛਣ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਫੈਲਣ ਦਾ ਢੰਗ: ਸੂਰਾਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਸਾਹ ਰਾਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੂਰਾਂ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਗਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਬਹੁਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੂਰ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਉਣ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ: ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਸਹੀ ਪਛਾਣ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੂਰਾਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਭ ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ:

1. ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਅਰਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
2. ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਸਾਬਣ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਧੋਵੋ।
3. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇਕਰ ਖੰਘ ਜਾਂ ਛਿੱਕਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਰੁਮਾਲ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।
4. ਕਈ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਦੇ ਟੀਕੇ ਵੀ ਉਪਲੱਬਧ ਹਨ।
5. ਜੇਕਰ ਸੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਿਮਾਰ ਸੂਰਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦੇਵੋ ਅਤੇ ਦਸਤਾਨੇ, ਮਾਸਕ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।

ਬੱਰਡ ਫਲੂ (ਏਵੀਅਨ ਇਨਫਲੂਐਂਜਾ)

ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਟਾਈਪ ਏ (Type A) ਇਨਫਲੂਐਂਜਾ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਕਰਕੇ

ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਮੁਰਗੀਆਂ (Poultry) ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਜਿਆਦਾ ਖਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਿਮਾਰ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਕਿਸਮ ਤੇ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਛੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ: ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਮੌਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਕਰਕੇ ਸਾਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ, ਸਿਰ ਦੀ ਸੋਜਿਸ਼, ਸੁਸਤੀ, ਆਂਡਿਆਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਘੱਟਣੀ ਅਤੇ ਭੁੱਖ ਨਾ ਲੱਗਣੀ ਆਦਿ ਲੱਛਣ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਪੰਛੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਤਖਾਂ (water fowl) ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਥੁੱਕ, ਨੱਕ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਗਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਬਿੱਠਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ: ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ ਆਮਤੌਰ ਤੇ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਸੋਜਿਸ਼, ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਗਣਾ ਆਦਿ ਵੀ ਲੱਛਣ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ H5N1 ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਨਾਲ ਖਤਰਨਾਕ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ H5N1 ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਕਰਕੇ ਬੁਖਾਰ, ਖੰਘ, ਨੱਕ ਵੱਗਣਾ, ਗਲਾ ਦੁੱਖਣਾ, ਸਾਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਆਦਿ ਲੱਛਣ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੇਟ ਦਰਦ, ਉਲਟੀਆਂ, ਸਿਰ ਦਰਦ ਆਦਿ ਲੱਛਣ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਫੈਲਣ ਦੇ ਢੰਗ: ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਬਿਮਾਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ, ਮੁਰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਢਣ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੀ ਬਿੱਠਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੱਥਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਫੈਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ:

1. ਪੋਲਟਰੀ ਫਾਰਮ ਉੱਤੇ ਸਫਾਈ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਕੀਟਾਣੂ ਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ (disinfectant) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।
2. ਨਵੇਂ ਪੰਛੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਖਰੀਦੋ।
3. ਪੋਲਟਰੀ ਫਾਰਮ ਦੀ ਸਫਾਈ ਲਈ ਦਰਿਆਈ ਪਾਣੀ, ਛੱਪੜਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰੋ।
4. ਬਿਨਾਂ ਜਰੂਰਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਾਰਮ ਤੇ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿਓ।
5. ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਸਾਫ-ਸਫਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
6. ਜੇਕਰ ਬਿਮਾਰੀ ਫੈਲੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦਸਤਾਨੇ, ਨਕਾਬ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ।
7. ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿਓ।